

УДК 327.3

ГАГАУЗЬКА ЕТНОПРОБЛЕМА У СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Олег Цебенко

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Січових Стрільців, 19, м. Львів, Україна, 79000, (032)272-79-73*

У статті розглянуті особливості гагаузької етнопроблеми у сучасних міжнародних відносинах. Проаналізовані заяви гагаузької влади та події, які є свідченням прояву сепаратизму в регіоні. Охарактеризовані основні вимоги гагаузів до центральної влади. Визначені основні причини сепаратизму в Гагаузії, які зводяться до впливу Росії в регіоні, яка фінансує і підбурює гагаузів. Вагомою причиною є також не врахування мовного питання етнічної меншини, недостатнє представництво Гагаузької Автономії в центральних органах влади Молдови. Гагаузи виступають проти інтеграції Молдови в ЄС, і підтримують вектор Росії та Митного союзу. Активно РФ в регіоні проводить антимолдовську пропаганду по ЗМІ. Загалом досліджено, що заяви гагаузів скоріше зводяться до надання ширших прав та врахування вимог, ніж до створення незалежної держави.

Ключові слова: Гагаузія, етнополітичний конфлікт, сепаратизм, Росія, Республіка Молдова

Одним із проблемних регіонів у складі Республіки Молдова є Гагаузька автономна республіка, яка станом на сьогодні активізувала свої сепаратистські тенденції.

Протягом радянської окупації Бесарабії гагаузи не мали автономії у складі Молдовської РСР, і лише на хвилі перебудови в травні 1989 року відбувся перший з'їзд представників гагаузького народу, на якому обговорювали питання автономії. 19 серпня 1990 року відбувся перший з'їзд депутатів усіх рівнів (участь брали п'ять районів півдня Молдови), який проголосив Гагаузьку Автономну Радянську Соціалістичну Республіку, згодом відому під назвою Республіка Гагаузія [1, С.87].

Центральну владу Молдови не влаштувала незалежність Гагаузії, отож туди організували похід молдовських націоналістів-добровольців, аби завадити гагаузам відокремитися. Уже 26 жовтня 1990 року в м. Комрат увійшли радянські війська Белградської дивізії, а 30 грудня 1990 року радянські спецназівці. Задля мирного врегулювання ситуації молдовани змушені були поступитися, і 1 грудня 1990 року відбулися вибори президента невизнаної Республіки Гагаузія [1, С.88].

У березні 1994 року створили спільну комісію Верховної Ради Республіки Гагаузія та парламенту Молдови, що напрацьовувала проект закону про особливий статус Гагаузії. Це питання узгодили з гагаузькою стороною, і парламент Молдови прийняв закон, який надав регіону права автономії у складі Республіки Молдова. Як наслідок 1994 року на референдумі населення Гагаузії відмовилося від незалежності й обрало автономію. Протягом тривалого періоду

регіон мав значні автономні права та не ставив питання щодо створення незалежної держави [1, С.93].

На початку становлення автономії Гагаузії її влада висувала певні вимоги до центрального уряду Молдови. Основна вимога гагаузів полягала у створенні федеральної Молдавської держави, в якій Комрат буде рівноправним членом, нарівні з Кишиневом і Тирасполем, третьою частиною федерації. Однією з важливих вимог була ліквідація нерівномірного розподілу економічних вигод. Влада Комрата звинувачувала молдавський Парламент у тому, що регіон отримує значно менше фінансування ніж інші райони Молдови.

Ще однією вимогою, котру висували лідери Гагаузії, було надання додаткових місць у Парламенті Молдови гагаузським депутатам. Таке рішення сприяло б виправленню поточної ситуації, яка передбачала наявність з гагаузської сторони тільки однієї високої посади – заступника міністра в Уряді. Вимога більшої кількості місць у Парламенті не вдалося реалізувати під час в результаті переговорів, отож офіційні особи Комрата відмовились від участі у парламентських виборах до тих, доки їхню вимогу не виконають.

Також влада Гагаузії вимагала долучити їх до переговорного процесу з приводу майбутнього Молдови. Загальновідомо, що гагаузська влада є проросійськи орієнтованою, вважаючи що Молдові треба інтегруватись на Схід з Російською Федерацією, і не поділяє бачення більшості молдован щодо вступу в Європейський Союз.

Проблеми молдавської мови знайшли своє відображення у вимозі гагаузів – спільній публікації законів на румунській та гагаузській мові. Центральна влада Молдови цю умову не розглядала серйозно і не виконала. З іншого боку, адміністрація Гагаузії вважає, що небажання Молдови забезпечити навчання та видання книжок гагаузською мовою в регіоні є реальною проблемою, що підтверджують фактами.

Зазначимо, що здебільшого вимоги сепаратистів надиктовані Росією. Республіка Молдова практично не виконала жодну з вищезазначених вимог, що у подальшому спричинило певне загострення сепаратистських тенденцій у Гагаузії.

Останніми роками заклики до відокремлення від Молдови з боку владних структур Гагаузії почастишали. Зокрема, дехто заявляє, що влада Молдови не дотримується закону про статус Гагаузії, того треба відокремити її від Молдови, а Російську Федерацію просити захистити права гагаузів.

Поштовхом до сепаратистських настроїв стали події літа 2011 року, коли конфлікт вибухнув з новою силою: багато гагаузських випускників отримало незадовільні оцінки з дисципліни «Румунська мова та література» без права перездати протягом року. У відповідь влада Гагаузії прийняла рішення видати випускникам дипломи власного зразка без оцінок з румунської мови, з якими вони могли вступати до вузів інших країн (наприклад, російських, болгарських, турецьких).[6]

Уже 9 листопада 2011 року влада автономного округу Гагаузії зажадала внести зміни до конституції Молдови щодо статусу регіону. Наступного дня

парламент Гагаузії висловив протест проти скорочення гагаузьких кореспондентів на молдовському телебаченні. Вимогу уряд Молдови відхилив, що загострило сепаратистські настрої гагаузів.

У столиці Гагаузії 20 листопада 2011 року пройшли акції протесту проти політики молдовського керівництва. На мітингу звучали заклики відновити колишній статус незалежної Гагаузької Республіки в разі об'єднання Молдови з Румунією або її інтеграції до ЄС, а політичний договір, укладений сторонами 23 грудня 1994 року – розірвати. Звучали пропозиції провести референдум на території автономії в лютому 2012 року, на якому населення могло б висловити вотум недовіри керівництву Республіки Молдова. Учасники мітингу звернулися до мерів і радників Гагаузії з проханням підтримати їхні вимоги. Як бачимо, сепаратистські настрої гагаузів були доволі радикальними.[6]

Водночас сепаратистські настрої та події в автономній Гагаузії значною мірою використовують як потужний аргумент на користь «східного вектора інтеграції», вони розвиваються значно динамічніше і, можливо, є більшою загрозою для успішного здійснення Молдовою її європейського проекту, ніж придністровський «статус-кво».

Наприкінці 2013 року на Народних зборах (парламент) Гагаузії (НЗГ) запланували проведення референдуму щодо виходу зі складу Республіки Молдова; 7 січня 2014 року Комратський районний суд Молдови визнав це рішення незаконним. Однак 2 лютого влада Автономії, за ініціативою башкана (президента) Михайла Формузала, усе ж провела «консультативний референдум», за результатами якого 98% його учасників висловилося проти підписання Молдовою Угоди про асоціацію з ЄС (що мала відбутися 27 червня), натомість підтримали приєднання до Митного союзу, а також «відкладений статус автономії», що передбачає вихід зі складу Молдови в разі втрати останньою державної незалежності. Центральна влада, звісно, не визнала результати цього неконституційного референдуму, а 13 березня взагалі заборонила проведення будь-яких місцевих референдумів із загальнонаціональних питань.[6]

У зв'язку з цими подіями російська сторона відкрила свій ринок для автономної республіки через кілька днів після того, як Кишинів підписав з ЄС Угоду про створення зони вільної торгівлі, а парламент Гагаузії зірвав прийняття документа. Росспоживнагляд оголосив, що дозволяє імпорт молдавського вина декількох виробників, зокрема IM Kazayak-Vin SA, SC Invinprom SRL, СП Vinaria Bostavan, ООО АО Tomai Vinex і ООО Shardrisvin (всі – з Гагаузії). Це ще лдне підтвердження, що Росія – один з вагомихосновних чинників сепаратизму в регіоні.[6]

Наступним проявом сепаратистських трендів серед депутатів НЗГ було ухвалення в середині березня 2014 року рішення щодо створення так званої Національної гвардії, яка стане основою майбутньої армії. Оскільки не всі очільники Гагаузії підтримали таке рішення (зокрема, проти виступив мер Комрата Ніколай Дудогло), такий крок спровокував до загострення політичної

кризи не тільки у стосунках між автономією та центральною владою, а й всередині Гагаузії [6].

У сепаратистських регіонах Молдови такі (вельми далекі від дійсності) ідеї позитивно сприймає населення, якому інформацію надають переважно чи виключно російські ЗМІ. Проте справжні причини та наміри молдавських сепаратистів нещодавно в Туреччині озвучив Форумал. Як виявилось, Гагаузія планує вийти зі складу Молдови в разі підписання угоди з ЄС, яка «повністю зруйнує економіку регіону, орієнтовану на Росію». За його словами, те ж стосується Придністров'я, яке через підписання Молдовою Угоди про зону вільної торгівлі з ЄС неминуче спіткає фінансовий та економічний колапс (причому 40% експорту ПМР надходить до країн ЄС, близько 30% – до РМ і лише незначна частка – до Росії) [6].

Нещодавно в Росії заявили про можливість розширення списку підприємств Молдавського регіону, яким дозволять реалізовувати продукцію на російському ринку. Новообрана очільниця Гагаузької Автономії Ірина Влах оголосила, що Москва допоможе місцевим фірмам пережити кризу. Росіяни імпортуватимуть з регіону яблуко, грушу, персик, абрикос, черешню, нектарин, сливу та чорницю [6].

Причинами гагаузького сепаратизму є ідеологічний та інформаційний чинники. Для більшості гагаузів Росія – позитивний учасник міжнародних відносин, який їх захищає. У регіоні переважають антиєвропейські політичні партії, Російська православна церква, проплачені Кремлем ЗМІ, що нав'язують свою ідеологію. Переважна частка місцевого населення далека від правди. Російська пропаганда стверджує, що при за вступу Молдови до ЄС в країну введуть війська НАТО, а молдавани розстрілюватимуть мирних гагаузьких демонстрантів.

Уряд Гагаузії заявляє, що відсутність його представника у виконавчій владі спричиняє недовіру до центральної влади. Цей негативний момент провокує заяви щодо утиску прав національних меншин. Ще одним аспектом, який підігриває сепаратистські настрої в регіоні, є його погане фінансування молдовською владою. Цей шанс використовує Росія, надаючи гагаузам фінансову та гуманітарну допомогу і виступаючи в ролі держави-партнера.

Ще однією причиною сепаратизму в Гагаузії є проросійськи налаштоване керівництво, яке постійно підбурює народ.

Наголосимо, що впродовж останніх років активізувались тенденції щодо відокремлення Гагаузії від Республіки Молдова. Гагаузьких сепаратистів потужно підтримує Російська Федерція. Конфлікти затяжні та найближчим часом врегулювати їх не вдасться.

Отже, посилення сепаратистських настроїв у Гагаузії пов'язане з намаганнями змінити геополітичний вектор інтеграції Молдови із західного на східний: замість підписання Угоди про асоціацію з ЄС країну намагались втягнути в Митний союз з перспективою членства у Євразійському економічному союзі.

Викривлену інформацію проросійські ЗМІ використовують як інструмент тиску на населення та владу сепаратистських регіонів.

Росія, активно підтримуючи сепаратистів у Гагаузії, після анексії Криму з негативними для себе наслідками не може вдатися до таких рішучих кроків, як визнання «незалежності» бунтівних регіонів Молдови або прийняття їх до складу РФ. Проте вона залишається головною рушійною силою сепаратистських рухів у Гагаузії. Доказом цього є постійна антимолдовська пропаганда серед населення Гагаузії, надання постійної фінансової допомоги.

Зазначимо, що неефективна економічна, етнічна та соціальна політика молдовського уряду щодо Гагаузії, а також ігнорування мовного чинника негативно налаштовують Гагаузьку Автономію проти Республіки Молдови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Ахметов А. А.* Сепаратизм в России и на постсоветском пространстве и пути его преодоления / А.А. Ахметов // диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук. – М., 2013. – 184 с.
2. *Басараб М. М.* Історичні передумови для зародження сепаратизму / М.М. Басараб // Українознавчий альманах. – К., 2010. – № 2. – С. 76 – 79.
3. *Горло Н.В.* Етнічний сепаратизм і іредентизм як шляхи реалізації права нації на самовизначення: порівняльний аналіз // Н.В. Горло. - Гілея: науковий вісник: Збірник наукових праць. – К., 2011. Вип. 46(4). – С. 165 – 170.
4. *Дівак В.В.* Сепаратизм як феномен сучасної політики// В.В. Дівак. – К.: Логос, 2010. – 223 с.
5. *Андріяш В.* Сецесія в сучасному світі: виклики для України / В. Андріяш // Демократичне врядування. Науковий вісник. – К. — 2013. – № 11. – С.34-39.
6. Сайт Гагаузії . - [Електронний ресурс] . - Режим доступа: <http://www.gagauzia.md/index.php?l=ru>

Стаття надійшла до редколегії 21.04.2015

Прийнята до друку 15.05.2015

GAGAUZ ETHNIC PROBLEM IN CURRENT INTERNATIONAL RELATIONS

Oleh Tsebenko

*Ivan Franko National University of Lviv,
19, Sichovykh Striltsiv, Lviv, Ukraine, 79000, (032) 272-79-73*

The main aspects of Gagauz ethnic problem in current international relations are described in the article. The speeches of gagauz's government and events, which are an examples of separatism in the region, are analyzed. The gagauz's basic requirements to the central government are characterized. The main causes of separatism in Gagauzia are developed. It is the Russian influence in the region that finances and incites gagauz's people. Also, a significant reason is, that the ethnic minorities language issues are not considered, the Gagauz autonomy is not enough represent in the central government of Moldova. Gagauz people are against the integration of Moldova into the EU, and support the Russia and the Customs Union vectirs. The Russian Federation provides an active propaganda against Moldova in the region through the massmedia. In general, it is studied, that the Gagauz people would like better to echieve wide autonomy, than to create an independent state.

The situation in the Gagauz area never escalated to large-scale violence. Discussion of draft laws to create a recognized autonomous territory for the Gagauz began as early as October 1991, and in April 1993 a Gagauz congress decided that the Gagauz would remain within Moldova provided that they

received the necessary guarantees. However, resolution of the conflict on this basis was blocked so long as the parliament remained dominated by the MPF. The blockage was removed in February 1994 by the election of a new and less nationalist parliament. The new constitution adopted in July 1994 envisaged the granting of special status to the Gagauz area. The basis for resolving the conflict was established in December 1994, when a law was passed codifying the autonomous status of Gagauzia. The OSCE Mission to Moldova played an important supporting role in nurturing the negotiation process and monitoring implementation of the new arrangements. The economic situation in the largely agricultural Gagauzia is no better than in the rest of Moldova. In 2011 a large percentage of school children failed Romanian language exams needed for entrance to University. During Soviet times Gagauzia had mainly Russian-speaking schools. Without the Romanian language, Gagauzians have limited employment options. A referendum organized by the Peoples Assembly of Gagauzia in February 2014 produced overwhelming majorities for closer relations with the Russia-led Customs Union (98.4%), against a closer relationship with the EU (97.2%), and the right to independence if Moldova surrenders or loses its independence (98.9%). Turnout was reportedly over 70%. Gagauz Autonomous Territorial Unit Governor Formuzal called on residents to participate to make their voices heard even though the central government and a local court ruled the referendum unconstitutional and without legal status. The referendum's outcome does underline the affiliation many Russian-speaking Gagauz have for Russia, their interest in participating in the Russian labor market, and concern at the impact of Russian sanctions aimed at giving Moldova second thoughts about an association agreement with the EU.

Key words: Gagauz; ethnopolitical conflict; separatism; Russia Federation; republic of Moldova.

ГАГАУЗСКАЯ ЕТНОПРОБЛЕМА В СОВРЕМЕННЫХ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЯХ

Олег Цебенко

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Сечевых Стрельцов, 19, г. Львов, Украина, 79000, (032) 272-79-73*

Рассмотрены особенности гагаузской этнопроблемы в современных международных отношениях. Проанализированы заявления гагаузской власти и события, которые являются свидетельством проявления сепаратизма в регионе. Охарактеризованы основные требования гагаузов к центральной власти Молдавии. Определены основные причины сепаратизма в Гагаузии, которые сводятся к влиянию России в регионе, которая финансирует и подстрекает гагаузов. Весомой причиной является также не учет языкового вопроса этнического меньшинства, недостаточное представительство Гагаузской Автономии в центральных органах власти Молдовы. Гагаузы выступают против интеграции Молдовы в ЕС, и поддерживают вектор России и Таможенного союза. Активно РФ в регионе проводит антимолдавскую пропаганду по СМИ. В общем исследовано, что заявления гагаузов скорее сводятся к предоставлению более широких прав и учета требований, чем к созданию независимого государства.

Ключевые слова: Гагаузия; этнополитический конфликт; сепаратизм; Россия; Республика Молдова.